ZIJN GEVOEL EN RECHT NIET MET ELKAAR TE VERZOENEN?

Philip Traest*

Het zogenaamde spaghetti-arrest van het Hof van Cassatie heeft gedurende een aantal weken bijzonder veel stof doen opwaaien. En nog steeds bestaat er een publieke discussie over de vraag of het Hof van Cassatie terecht heeft aangenomen dat er gewettigde verdenking is gerezen dan wel of het voor het hoogste rechtscollege van het land een kans was om de justitie dichter bij de bevolking te brengen door eerder 'met het hart' uitspraak te doen.

Zelden heeft een rechterlijke uitspraak zoveel commentaren losgeweekt bij mensen die zich niet beroepshalve met de justitie inlaten. Omwille van het onderwerp, met name kinderen, is het ook logisch dat iedereen omtrent de problematiek een eigen mening wenst te formuleren.

Eigenlijk is de discussie rond de concrete figuur van onderzoeksrechter CONNEROTTE van minder belang. De vraag die ons wel dient bezig te houden – en vooral daarover zou ik het willen hebben – is deze naar de betekenis van de actuele discussie voor de toekomst van de strafrechtsbedeling. Dient uit de kritiek op de justitie te worden begrepen dat de rechter zich meer op zijn gevoelens moet baseren of welke andere lessen dienen uit de publieke verontwaardiging te worden gehaald voor de verdere toepassing van het strafrecht in het bijzonder en het recht in het algemeen?

Het arrest van het Hof van Cassatie d.d. 14 oktober 1996 is mijns inziens niet aan te vechten. Een eenvoudige lectuur van het arrest laat toe te besluiten dat het Hof de vigerende bepalingen van het Gerechtelijk Wetboek en het Wetboek van Strafvordering op een correcte wijze heeft toegepast. Waar het beginsel van de gewettigde verdenking in artikel 542 van het Wetboek van Strafvordering niet wordt gedefinieerd (doch ongetwijfeld verband houdt met het beginsel van de onpartijdigheid) staat in artikel 828 van het Gerechtelijk Wetboek duidelijk te lezen dat een rechter die door een partij op haar kosten is ontvangen kan gewraakt worden. Uit de samenlezing van deze twee wetsartikelen en na een verwijzing naar de verplichting voor een rechter om zich in alle omstandigheden onpartijdig op te stellen komt het Hof van Cassatie tot het besluit dat in hoofde van de onderzoeksrechter gewettigde verdenking was gerezen.

Deze uitspraak ligt volkomen in de lijn van de Belgische wetgeving en de rechtspraak van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens. Het is immers duidelijk dat de onpartijdigheid van de rechter een fundamenteel beginsel is zonder hetwelk de justitie niet kan functioneren en ook niet het vertrouwen van de burger kan verdienen. Een onderzoeksrechter is ook een rechter en bijgevolg dringen de eisen

* Hoofddocent Vakgroep Strafrecht en Criminologie Universiteit Gent.

van een rechterlijke functie zich ook op aan de onderzoeksrechter. De opstellers van het Wetboek van Strafvordering hebben het overigens juist om deze reden nodig geoordeeld het vooronderzoek in een aantal zaken te laten verrichten door een onderzoeksrechter en niet uitsluitend door een parketmagistraat. Persoonlijk ben ik niet de mening toegedaan dat het Europees Hof voor de Rechten van de Mens in deze aangelegenheid de laatste jaren minder streng zou oordelen dan vroeger.

Uit de publieke verontwaardiging mag men niet afleiden dat de bevolking de onpartijdigheid van de rechter een overbodig beginsel zou vinden. Overigens bestond er ook bij de publieke opinie een ruime mate van overeenstemming over het feit dat onderzoeksrechter CONNEROTTE zich op de betrokken benefietavond beter niet had getoond.

Vrijwel steeds hoorde men hetzelfde argument bij diegenen die de uitspraak van het Hof van Cassatie bekritiseerden: de ernst van de zaak en de gevoelens van medeleven met de slachtoffers van de misdrijven die onderzocht worden zouden het in de concrete zaak wenselijk gemaakt hebben 'voor één keer' het recht niet toe te passen zoals het volgens het wetboek zou moeten. Men kan begrip vertonen voor deze redenering doch het is zeer de vraag of zij dient te worden gevolgd.

Aan de basis van deze redenering ligt ook het (onterechte) geloof dat het gerechtelijk onderzoek in de zaak DUTROUX alleen door onderzoeksrechter CONNEROTTE tot een goed einde kon gebracht worden. Zonder de verdiensten van deze laatste in vraag te willen stellen dient toch te worden gewaarschuwd voor het nefaste effect van de overdreven mediatisering van bepaalde gerechtelijke onderzoeken. De kans is groot dat bepaalde figuren, b.v. een onderzoeksrechter, ongewild een heldenrol krijgen toegemeten waaruit het besef ontstaat dat alleen zij en niemand anders in staat zijn de zaak op te lossen en alle schuldigen te vinden. Dit stereotiepe beeld van de onderzoeksmagistraat wordt nog in de hand gewerkt door tal van amerikaanse filmprodukties. Dit beeld verklaart de vrees van vele burgers dat het onderzoek na het arrest van het Hof van Cassatie zou vastlopen.

Men dient te beseffen dat justitie in de realiteit een groepswerk is en dat zulks des te meer het geval is in grote zaken, zoals de zaak DUTROUX. De leiding van een onderzoeksteam is belangrijk doch het is niet het enige wat telt. Indien dit besef in hogere mate bij de bevolking zou hebben geleefd zou het arrest van het Hof van Cassatie zeker beter aanvaard zijn.

Daarnaast rijst de vraag of rechtsregels een verschillende toepassing dienen te krijgen naargelang de ernst van de zaak waarover het gaat. Ik denk het niet.

De onpartijdigheid van de rechter is een fundamentele waarborg voor de rechtsonderhorige. Ook een persoon die van bijzonder ernstige feiten wordt verdacht heeft het recht om door een onpartijdige rechter te worden beoordeeld. Aangezien deze persoon een zware straf dreigt op te lopen is het belangrijk dat de regelen van de rechtspleging en de fundamentele waarborgen van een beklaagde worden gerespecteerd.

Dat een rechter ook gevoelens heeft en dat het niet steeds eenvoudig is deze gevoelens te negeren is ongetwijfeld juist. Toch moet men vermijden de toepassing van beginselen van rechtspleging te laten afhangen van persoonlijke emoties. Van

vele beslissingen van het Hof van Cassatie gaat immers een feitelijke precedentenwerking uit en elke burger zal ook in de toekomst verwachten te worden beoordeeld door een onpartijdige rechter indien hij zich voor een bepaalde daad dient te verantwoorden. Elke rechtzoekende, die bijvoorbeeld vaststelt dat de onderzoeksrechter in zijn zaak naar een benefiet-avond ten voordele van de burgerlijke partij gaat, zal logischerwijze gaan twijfelen aan de onpartijdigheid van deze rechter. Overigens geldt het principe ook in omgekeerde richting, wat meteen de onjuistheid aantoont van de stelling dat een verdachte in ons rechtsstelsel meer rechten zou hebben dan een slachtoffer.

Het is nooit gezond essentiële rechtsbeginselen op basis van concrete zaken en gevoelens spoorslags aan te passen of af te schaffen. De kans is immers te groot dat men naderhand tot de ontdekking komt dat men te vlug gereageerd heeft. Hiermee wordt niet gezegd dat niet moet nagedacht worden over het recht of dat noodzakelijke veranderingen niet zouden moeten worden doorgevoerd, wel integendeel.

Eerder dan de beginselen van de onpartijdigheid van de rechter of de gewettigde verdenking te milderen zou het besef dienen te groeien dat justitie mensenwerk is en er daarom steeds bepaalde kritieken zullen kunnen geformuleerd worden. Bovendien is justitie niet iets dat buiten de maatschappij staat doch er een integrerend deel van uitmaakt. De burger dient zich voor een deel ook verantwoordelijk te voelen voor de justitie en ze mee helpen vormen. Zo is het bijvoorbeeld duidelijk dat een meer ontwikkelde burgerzin bij de bevolking de justitie ongetwijfeld ook zou helpen. Op voorwaarde niet in het andere uiterste te vervallen door het slachtoffer in de plaats van de rechter stellen is de grotere betrokkenheid van de burger bij justitie ongetwijfeld een gunstig effect van de crisis van het gerecht. Op deze wijze sluiten gevoelens en toepassing van het recht elkaar zeker niet uit.